

De visie van ABVV op de toekomst van de industrie in Vlaanderen

Peter Hertog - Vlaams ABVV

ABSTRACT

De Vlaamse industrie staat onder druk. Hoewel Europa maatregelen neemt, blijft een sterk, sociaal gedragen en duurzaam industriebeleid uit. België ondersteunt zijn industrie met aanzienlijke loonsubsidies en kent een hoge productiviteit, maar dit volstaat niet zonder structurele en duurzame hervormingen. Wij pleiten voor een toekomstgerichte industrie die sociaal, duurzaam en inclusief is. De Vlaamse Regering negeert hierbij te vaak het sociaal overleg en focust in haar Industrieplan te sterk op technologische en energetische aspecten, en te weinig op de werknemers. Werkbaarheid is cruciaal: veel industriële beroepen zijn moeilijk vol te houden tot aan het pensioen. Met de huidige Vlaamse en Europese aanpak riskeer je de industrie van het verleden te redden, zonder ervoor te zorgen dat de industrie van de toekomst van de grond komt. Er is nood aan een breed gedragen beleid dat investeert in opleiding, duurzame jobs en sociale rechtvaardigheid. Vlaanderen moet versneld inzetten op digitalisering, ecologische transitie, strategische autonomie en kwaliteitsvolle tewerkstelling. Sociaal overleg en inspraak van werknemers zijn onmisbaar om deze industriële transitie te doen slagen. Een industrieel beleid moet hand in hand gaan met klimaatdoelstellingen en internationale sociale en ecologische standaarden.

De industrie is een onmisbare pijler van onze economie. Ze zorgt voor vele duizenden jobs, toegevoegde waarde en innovatie. Maar die pijler staat onder druk. Het afgelopen jaar stapelden de herstructureringen en sluitingen zich op.

De Vlaamse industrie staat dus op een kantelpunt. Terwijl fabrieken sluiten en herstructureringen elkaar opvolgen, blijft een robuust industriebeleid echter uit. Geopolitieke spanningen, hoge energieprijzen en oneerlijke concurrentie door ongelijk verdeelde staatssteun ondermijnen onze maakindustrie. Tegelijk worden de werknemers al te veel uit het debat geduwd. Nochtans is de toekomst van onze industrie niet los te denken van werkbare jobs, levenslang leren en sociaal overleg. Geen industrie zonder werkvloer. Geen werkvloer zonder mensen.

Industrie onder druk?

Onze industrie kampt met meerdere gelijktijdige crisissen. De klimaatverandering verplicht tot snelle omschakelingen. En geopolitieke spanningen, zoals de oorlog in Oekraïne en het handelsconflict met de VS, zorgen voor extra onzekerheid.

In de eerste plaats moet dat op Europees niveau aangepakt worden. Europa probeert het tij te keren door staatssteunregels te versoepelen. Maar dat speelt in het voordeel van de grote landen zoals Duitsland en Frankrijk, die enorme steunpakketten kunnen uitdelen. Kleinere lidstaten zoals België kunnen moeilijk volgen. Intussen blijven de energieprijzen in Europa structureel hoger dan in andere werelddelen, wat onze concurrentiepositie verder ondergraaft.

Maar ... recente cijfers tonen aan dat het ook niet al kommer en kwel is. Volgens de verschillende nutsregulators in ons land liggen de gasprijzen (zowel voor gezinnen als bedrijven) laag in vergelijking met onze buurlanden, en gemiddeld wat betreft elektriciteit. Met andere woorden: het is vooral tegenover de (soms gesubsidieerde) lage prijzen van de VS en China dat onze industrie een nadeel heeft. De vraag is natuurlijk of we daarmee moeten blijven concurreren.

Want uiteindelijk vallen onze Europese bedrijven onder het ETS-emissiesysteem, terwijl we hen laten beconcurreren door niet-Europese bedrijven die goedkoper zijn (want geen ETS en veel vervuilerder). Veel beter zou zijn om het *Carbon Border Adjustment Mechanism* (CBAM, dat ook buitenlandse bedrijven moet belasten voor hun CO₂-uistoot, en niet alleen de bedrijven hier) strenger en vroeger in te voeren. En daarmee de internationale standaard te zetten. Zeker in een wereld waarin internationale economische afspraken blijkbaar elke dag overboord kunnen gegooid worden. In plaats van te volgen in de *downward spiral*, kunnen we ook door de lat hoog te leggen onze eigen industrie een voordeel meegeven.

Bovendien kan het debat over het concurrentievermogen niet beperkt worden tot de factor energie. Ons land staat ook aan de top als het gaat om loonsubsidies, en de productiviteit van de werknemers in de Belgische industrie is historisch hoog.

Uit de rapporten van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven van 2022 over de lonen blijkt dat de Belgische subsidies aan bedrijven veel hoger liggen dan die van Duitsland, Frankrijk en Nederland. Bovendien bedragen deze subsidies in België sinds 2021 ongeveer 11 miljard euro. Het gaat onder meer om steun voor ploegen- en nachtarbeid en steun voor onderzoek en ontwikkeling, allemaal maatregelen die vooral de grote industriële bedrijven in België begunstigen. Het debat over het concurrentievermogen van onze industrie kan dus niet om deze subsidies heen.

Op dezelfde manier moet rekening worden gehouden met de productiviteit van de werknemers. In 2022 bereikt de productiviteit van chemiearbeiders in België bijvoorbeeld nieuwe hoogtes, bijna 200 euro per gewerkt uur. Deze indicator steeg sinds 2016 met 73%. Het is duidelijk dat werknemers een essentiële rol spelen in het creëren van waarde en in de concurrentiepositie van deze industriële sector. Dat zijn voor alle duidelijkheid geen cijfers van het ABVV, maar van de Nationale Bank van België.

Het debat over de competitiviteit van de Belgische en Vlaamse industrie is dus niet enkel een kwestie van energieprijzen vergelijken. Ons land heeft specifieke steunmaatregelen ingevoerd om de energiefactuur van bedrijven te verlagen. Denken we ook maar aan de middelen die grote spelers krijgen uit het klimaatfonds om hun energiefactuur te verlichten (wat eigenlijk als een tang op een varken slaat). België onderscheidt zich van zijn belangrijkste buurlanden ook door zijn loonsubsidies. Tot slot spelen diezelfde werknemers een cruciale rol in het creëren van waarde en zijn ze de motor van de economie.

Betekent dit: "geen alarm, business as usual, alles gaat goed"? Nee, de industrie moet wel degelijk een volledige transitie ondergaan om duurzaam, toekomstgericht en klimaatneutraal te worden. En de schommelende energieprijzen en geopolitieke crisissen zijn kansen die moeten worden aangegrepen om dit te doen. Dit biedt kansen, want als we de lat hoger leggen, geeft dat ook zuurstof aan de Europese bedrijven en daagt het meteen ook bedrijven van elders uit.

Hetzelfde kan gezegd worden over de sociale component. Op vlak van werkomstandigheden kan je immers dezelfde redenering maken. De binnenlandse consumptie in de EU kan meer 'EU-made' worden door de arbeids- en milieunormen te verstrengen. De EU is het op een na belangrijkste handelsblok ter wereld, normen opleggen kan leidend zijn voor andere blokken. En via het stimuleren van de 'binnenlandse' vraag op niveau van de EU kunnen we compenseren wat we elders verliezen omwille van de internationale context. *Never waste a good crisis*, is dus de boodschap.

Europa zette - naast het versoepelen van de staatssteunregels - ook al andere stappen. De Clean Industrial Deal bijvoorbeeld. Of de Affordable Energy Act en een omnibus voor administratieve vereenvoudiging. Allemaal bedoeld om de concurrentiekracht van de Europese bedrijven te versterken. Ook vergunningsprocedures worden versneld, en er zal worden geïnvesteerd in een betere connectie van het Europese stroomnet.

Europa beklemtoont dat het telkens de bedoeling blijft om de concurrentiekracht van de Europese industrie te verhogen, zonder de klimaatdoelen uit het oog te verliezen. Maar de pragmatiek en de flexibiliteit die daarbij worden gehanteerd, doen bij ons toch soms toch de wenkbrauwen fronsen. Zo werd de zorgplichtwet (die grote bedrijven verplicht om meer rekening te houden met mensenrechten, en sociale en milieuregels in heel hun waardeketen) al sterk afgezwakt nog voor die goed en wel in werking trad, en wordt toch heel sterk ingezet op zo goedkoop mogelijke gasprijzen. Voor je het weet, zijn we de industrie en het verdienmodel van het verleden aan het redden, zonder ervoor te zorgen dat de industrie van de toekomst van de grond komt. Het gevaar dat we juist kansen aan het missen zijn hiermee is groot.

Wat doet Vlaanderen?

Ook Vlaanderen heeft een rol te spelen, goed wetende dat vele kalveren in dit verhaal eerder Europees en nationaal gebonden liggen. Binnen de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) hebben de sociale partners wel beslist om een echt toekomstgericht traject uit te werken rond industriebeleid. Het doel is de Vlaamse Regering te overtuigen van de hoogdringendheid van de situatie én van het belang van sociaal overleg. Dat traject moet gericht zijn op productiviteitsgroei, strategische autonomie, competitiviteit en kwaliteitsvolle jobs. Tegelijk moet het de digitale en ecologische transitie versnellen. Industrie 4.0 is geen verre toekomst meer. We zitten er middenin, en iedereen moet mee.

Concreet vraagt de SERV aan de Vlaamse Regering om samen snel werk te maken van vereenvoudigde administratieve regels en vlottere vergunningsprocessen, een beter steun- en financieringsbeleid ter versterking van investeringen en innovatie, en een opleidingsoffensief om het menselijk kapitaal te versterken. Daarnaast is een nauwe begeleiding van werknemers bij sluitingen en herstructureringen nodig, evenals een versnelde defossilisering om de afhankelijkheid van fossiele energie te verminderen. Ook pleit de SERV voor een kostenefficiënte uitbouw van een performante energie- en mobiliteitsinfrastructuur en voor een gericht publiek aankoopbeleid met collectieve projecten om de industrie te stimuleren.

Toch lijkt de Vlaamse Regering (gedeeltelijk) een andere koers te varen. Midden maart stelde minister-president Matthias Diependaele nog zijn eigen Industrieplan voor (zonder enige terugkoppeling met de SERV). Dat actieplan werd opgemaakt in samenwerking met het Vlaamse Industrieforum (zonder vakbonden) en industriefederaties (zoals Agoria, Essenscia, maar geen vakbonden). De vakbonden zijn dus afwezig in heel het traject, al zal er een jaarlijkse opvolging en bijsturing gebeuren via het Industrieforum, waarbij ook even wordt afgestemd binnen het VESOC (waar de vakbonden wel een zitje hebben, samen met de werkgevers en de Vlaamse Regering).

Opvallend ook: het plan spreekt nauwelijks tot niet over werknemers. De klemtoon ligt op kernenergie (jawel, alsof nieuwe kerncentrales de komende tien tot vijftien jaar realistisch zijn), CO₂-reductie, innovatie en talent. Maar wie zorgt voor die innovatie en productiviteit? De mensen op de werkvloer. Zij zijn het die vandaag de gevolgen dragen van economische onzekerheid en industriële herstructureringen.

Duurzame tewerkstelling vraagt om werkbaar werk

Een industriebeleid zonder oog voor werkbaarheid is kortzichtig. En dat niet alleen vanwege de mogelijkheden om de lat hoger te leggen in het voordeel van onze Europese bedrijven. De federale pensioenhervorming betekent langer werken voor heel wat werknemers. Maar in veel industriële beroepen is werken tot de wettelijke pensioenleeftijd nauwelijks haalbaar. In 2023 gaf slechts de helft van de werknemers in de voedingssector en de bouw aan dat ze hun huidige job volhouden tot het pensioen. In de metaal- en chemiesector ligt dat iets hoger, rond 60%, wat overeenkomt met het Vlaamse gemiddelde. Een op de drie werknemers - in de bouw zelfs 40% - zegt dat dit enkel lukt met aanpassingen zoals deeltijds werk of lichter werk. Ook dat is een element dat niet buiten beschouwing kan blijven als je het hebt over 'toekomstbestendigheid'.

Werkbaarheid en duurzame tewerkstelling hangen nauw samen. Uit cijfers van de werkbaarheidsmonitor 2023 blijkt dat 82,7% van de werknemers die geen werkbaarheidsproblemen ervaren het haalbaar vindt om hun job vol te houden tot het pensioen. Bij mensen met één werkbaarheidsprobleem zakt dat naar 59,7%. Wie met meerdere werkbaarheidsproblemen kampt, ziet dat percentage verder dalen tot 31,8%.

De werkbaarheid van jobs in de industriële sectoren - zoals de voeding, chemie, metaal en bouw - nam de voorbije jaren gelukkig toe. Volgens de werkbaarheidsmonitor steeg het aandeel werknemers zonder werkbaarheidsproblemen van 49,6% in 2019 naar 55,2% in 2023. Toch blijven er hardnekkige knelpunten.

Werkstress is de grootste pijnplek op de Vlaamse arbeidsmarkt en leidt steeds vaker tot burn-out, ook in de industrie en de bouw. In de voeding en de metaalsector zegt een kwart van de werknemers dat ze kampen met motivatieproblemen. In de chemie is dat één op vijf. Deze cijfers zijn al twintig jaar nagenoeg onveranderd. Inzake opleidingsbeleid loopt de industriële sector nog steeds achter, ondanks de inspanningen van de laatste jaren. Op het moment dat onze industrie in grote problemen verkeert, zien we dat bijna een op vijf werknemers in de metaalsector onvoldoende leermogelijkheden heeft en dat bijna 5% met een zware leerachterstand kampt.

Werkdruk is de belangrijkste risicofactor voor werkstress. Werknemers die onder hoge werkdruk moeten presteren, hebben vier keer meer kans op ernstige stress. Emotionele belasting en onvoldoende steun van directe leidinggevenden verdubbelen het risico.

Taakeisen en regelmogelijkheden

Wat motivatie betreft, zien we andere oorzaken. Onvoldoende steun van leidinggevenden en routinematig werk zijn de voornaamste factoren. Werknemers die geen degelijke begeleiding krijgen, hebben vier keer meer kans op motivatieproblemen. Hetzelfde geldt voor wie steeds dezelfde taken uitvoert.

In de voedingssector doet ruim 32% van de werknemers routinematig werk. Sinds 2004 ligt dat cijfer systematisch boven het Vlaamse sectorgemiddelde. De sector scoort ook beduidend slechter op vlak van autonomie: slechts 23,9% van de werknemers zegt veel inspraak te hebben in hun job.

Dit heeft gevolgen: medewerkers in jobs met weinig taakeisen en weinig regelmogelijkheden, de passieve jobs, ervaren een hogere herstelbehoefte en lagere bevlogenheid. De job is weinig motiverend en biedt nauwelijks kansen om bij te leren. Hetzelfde is ook waar voor de slopende jobs, wanneer de taakeisen hoger liggen dan de regelmogelijkheden.

De metaalsector en vooral de bouw doen het beter op vlak van autonomie. De bouw, ooit bekend om beperkte autonomie, heeft sinds 2019 vooruitgang geboekt. Ook in de metaalsector zijn er grote positieve stappen gezet. Toch blijft hoge werkdruk een algemeen aandachtspunt. Als die druk te hoog oploopt, lijdt ook in gemotiveerde teams de betrokkenheid eronder.

Nood aan opleiding

Een ander aandachtspunt zijn de opleidingsmogelijkheden. In de voedingssector heeft meer dan een op vijf werknemers te weinig leermogelijkheden. In de bouw en de metaalsector volgde minder dan de helft het afgelopen jaar een opleiding. Zelfs in de chemiesector, die traditioneel sterk stond in bijscholing, is de voorsprong verdwenen.

Dat is problematisch. De nieuwe industrie verandert jobs ingrijpend, zoals een rapport van Stia in 2019 reeds duidelijk maakte ('Industrie 4.0 onder de loep in vijf sectoren'). De digitalisering zorgt voor complexere taken, meer verantwoordelijkheden en andere competenties. Werknemers moeten voortdurend kunnen bijleren. Dat vraagt niet alleen opleidingen, maar ook leidinggevendenden die coachen en ondersteunen.

Werken aan de toekomst

Het is zeker nodig om snel werk te maken van een breed economisch plan om de werkgelegenheid en welvaart te beschermen, en in het bijzonder om de industriesector te wapenen tegen de grote uitdagingen waarvoor die staat. Zo'n plan zal echter ook de bekommernissen van wie werkt in de sector moeten meenemen. En er moet inspraak mogelijk zijn. Niets over werknemers in de industrie zonder die werknemers.

De uitdagingen zijn groot, maar niet onoverkomelijk. De industrie heeft toekomst, op voorwaarde dat we ze sociaal, duurzaam en inclusief maken. Dat kan alleen als we de werknemers centraal zetten en sociaal overleg ernstig nemen. De Vlaamse Regering dient werk te maken van een beleid dat niet alleen inzet op concurrentiepositie, technologie en innovatie, maar ook op klimaat, werkbaarheid en rechtvaardigheid. Op een duurzame industriële toekomst dus.

Een industrieel beleid moet dus expliciet worden gekoppeld aan de verduurzaming van onze economie en de klimaatdoelstellingen. Een internationaal gelijk speelveld moet door Europa worden afgedwongen, met duidelijke en strenge sociale en ecologische standaarden. Het sociaal overleg moet dan ook een essentieel element vormen om de transitie mogelijk te maken. Concurrentievermogen mag zeker niet worden herleid tot enkel loonkosten of energiekosten, het gaat om nieuwe producten en een nieuwe manier van klimaatvriendelijke productie. De noodzaak van werkbaarheid en aantrekkelijkheid van jobs in de industrie moet worden erkend, waarbij een opleidingsoffensief als essentieel transitie-instrument wordt beschouwd.